

УЛАСНАЕ ІМЯ Ў КАНТЭКСЦЕ СТЫЛІСТЫЧНАГА АНАЛІЗУ ТЭКСТУ

Л.В.Вікторка

выкладчык кафедры замежных моў

Установы адукацыі

“Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

Вывучэнне ў лінгвістыцы мастацкага тэксту ў апошнія дзесяцігоддзі становіцца ўсё больш актуальным.

Мова мастацкага тэксту характарызуецца неадназначнасцю семантыкі, мноствам інтэрпрэтацый. Гэтае мноства магчымых тлумачэнняў залежыць ад шэрагу прычын. Гэта і шматграннасць мастацкага вобразу, і адрозненне кодаў чытача і пісьменніка, і тыя сацыяльна-гістарычныя, культурныя і моўныя змены, праз якія праходзіць літаратурны твор на шляху да чытача. Чытач, інтэрпрэтуючы тэкст, грунтуецца на культурных традыцыях сваёй эпохі. Разуменне мастацкага тэксту залежыць ад здольнасці чытача ўспрымаць твор, абапіраючыся на веданне мовы, сукупнасць усіх літаратурных, мастацкіх і культурных уяўленняў, маральных, этычных і эстэтычных каштоўнасцяў, спосабаў моўнага выказвання, якія з’яўляюцца паказчыкамі таго, што ляжыць па-за межамі тэксту і цесна звязана з яго разуменнем.

Крытэрыем адекватнага разумення тэксту ў канцэпцыі М. М. Бахціна з’яўляецца спасціжэнне яго глыбіннага сэнсу. «Глыбінны сэнс выказвання заўсёды завуалюваны, схаваны. Яго нельга звесці да чыста лагічных або чыста прадметных адносін» [1, с. 300]. Падтэкст з’яўляецца абавязковым кампанентам структурна-семантычнай арганізацыі мастацкага тэксту, кампанентам структуры зместу, якая заключаецца ў структуры выказвання.

Уласнае імя як праблема супастаўляльнага даследавання, перакладу, а таксама як катэгорыя інтэртэкстуальнасці вывучана недастаткова. Глобалізацыя кантактаў паміж людзьмі, міграцыя цэлых груп людзей, новыя ўмовы пражывання і разам з тым настальгія па гістарычнай радзіме, інтэрнацыяналізацыя літаратурнага працэсу і шматлікія прыклады таго, як пісьменнікі паспяхова ствараюць свае творы, карыстаючыся роднай і замежнай мовамі – усе гэтыя з’явы прымушаюць па-новаму зірнуць на асаблівасці функцыянавання ўласнага імя ў натуральным асяроддзі і так званым «target environment» – тым культурным асяроддзі, якое з’яўляецца адкрытым да ўспрымання элементаў іншай культуры. Асаблівую цікавасць выклікае своеасаблівая міграцыя імёнаў літаратурных герояў праз час і прастору літаратурных эпох.

У нашым даследаванні мы разглядаем натуральную чалавечую мову як сяміятычную сістэму асобага роду. Уласнае імя, з’яўляючыся часткай гэтай сістэмы, фармуе ўнутры яе сваю падсістэму, функцыянуючы ў творах мастацкай літаратуры ў якасці свайго роду «гіперспасылкі», якая аб’ядноўвае ў культурна-літаратурнай прасторы сістэму імёнаў у дадзеным творы з рознымі іншымі сістэмамі – анамастычнай сістэмай, якая існавала ў мінулым, антрапаніміконам іншых пісьменнікаў (мінулага і сучаснасці) і г.д.

На нашу думку, уласныя імёны з’яўляюцца свайго роду «мастком» паміж тэкстам, аўтарам і пазатэкставай рэальнасцю, дазваляючы «прывязваць» рэчаіснасць, паказаную ў мастацкім творы, да аб’ектыўна існуючай рэальнасці. Пры гэтым паказаная рэчаіснасць мае многія падобныя рысы або атрыбуты, што і рэчаіснасць, у якой жыве аўтар. Іншымі словамі, уласныя імёны ўяўляюць з сябе адзін з найважнейшых сродкаў рэпрэзентацыі як знешняга, так і ўнутранага свету аўтара і яго асяроддзя: сацыяльна-грамадскага, культурнага, геаграфічнага і г.д. Такім чынам, вывучэнне ўласных імёнаў і іх функцый у тэксце дае даследчыку ключ да разумення аўтарскай задумы, а таксама магчымасць больш глыбокай і дэталёвай інтэрпрэтацыі створанага ім тэксту. Лінгвістычны аналіз спрыяе лепшаму разуменню ролі дадзеных адзінак, якія нясуць у сабе філалагічны вертыкальны кантэкст.

Уласныя імёны, якія выконваюць прасторава-часавую функцыю, прывязваюць другасную рэчаіснасць мастацкага тэксту да аб’ектыўна існуючага прасторава-часовага кантэнтуму. У сваёй сукупнасці яны спрыяюць утварэнню асаблівай разнавіднасці прасторы мастацкага дыскурсу, якая не проста раскрывае тэматыку ўсяго твора, але і адыгрывае важную ролю ў раскрыцці аўтарскай

задумы. Прагматычны патэнцыял імя звязаны з яго магчымасцю выступаць знакам аўтарскіх адносінаў да персанажа і адносінаў персанажаў паміж сабой.

Некаторыя ўласныя імёны, якія маюць асабліва яркі асацыятыўны патэнцыял, здольныя выконваць у тэксце ролю знакаў. Такія імёны паказваюць не на свой дэнатат, а на паняцце часцей абстрактнае, якое стаіць за імі. Акадэмік В. У. Вінаградаў у працы «Задачы стылістыкі» пісаў: «Пытанне падбору імёнаў, прозвішчаў і мянушак у мастацкай літаратуры, іх структурнай адметнасці ў розных жанрах і стылях, іх вобразных і характарыстычных функцый не можа быць праілюстравана нешматлікімі прыкладамі. Гэта вельмі вялікая і складаная тэма стылістыкі мастацкай літаратуры» [2, с. 37-38].

У літаратурным творы ўласныя асабовыя імёны выконваюць вядучую ролю ў стварэнні «семантычнай кампазіцыі» мастацкага тэксту разам з іншымі сродкамі стылю [3, с. 102]. Так у апавесці «Балада пра сумную кавярню» К. Маккалерс ўласныя асабовыя імёны *Miss Amelia* (*amelia* 'амелія' (прыроджаная адсутнасць адной ці некалькіх канечнасцяў), *Stumpy McPhail* (*stump* 'кульця, недаразвітая канечнасць'; *fail* 'няўдача, правал'), *the Rainey twins* (*rainy* 'дажджлівы; поўны слёз'), *Robert Calvert Hale* (*Calvary* 'Галгофа', *Nathan Hale* – герой Вайны за незалежнасць, быў схоплены і павешаны), *Merlie Ryan* (*merle* 'чорны дрозд' (птушка, якая лічыцца прадвеснікам бяды), *Rip Wellborn* (*rip* 'кляча'), *Henry Ford Crimp* (*crimp* 'перашкода') ствараюць сумны настрой у творы і з'яўляюцца сродкам прадвесця бяды, трагічнай развязкі [4]. А вось у творы Дж. Толкіна «Хобіт» наадварот, геаграфічныя назвы і асабовыя імёны надаюць яму непаўторны каларыт і ствараюць адпаведную атмасферу твора, напісанага ў жанры фэнтэзі. Тапонімы створаны паводле законаў англійскай мовы (маюцца на ўвазе суфіксы, прэфіксы, спалучэнні, архаізмы або паэтызмы, як напрыклад: *Green Fields*, *Mirkwood*, *Wilderland*, *Rivendell*, *Mount Gram*, *The Lone Lands*, *The Land Beyond*, *Faerie in the West*). У словазлуэнні *the valley of Dale* Дж. Толкін спалучае адносна новае і сучаснае слова *valley* са старажытным словам *dale*, якое ў сучаснай англійскай мове захавалася толькі ў тапонімах і паэзіі. Дакладны пераклад – *лагчына ў даліне*. Асабовыя імёны герояў Джона Толкіна і гучаць, і гавораць, і выклікаюць адпаведныя адносіны да герояў. І зноў жа, яны ўтвораны паводле законаў англійскай мовы – то незвычайна кароткія (*Oin*, *Ori*), то складаныя (*Oakenshield*, *Bullroarer*), то чыста англійскія (*Bill*, *Tom*), то пазычаныя з іншых моў (*Necromancer*), то рыфмаваныя (*Oin*, *Gloin*; *Bifur*, *Bofur*), то гукапераймальныя (*Thror*), а то і такія, да якіх не знойдзеш тлумачэння ў самых вялікіх сучасных слоўніках, як напрыклад, *Smaug* [5].

Імя немагчыма аддзяліць ад культуры або сацыяльнага жыцця грамадства, яно ёсць найважнейшы складнік ядра кагнітыўнай базы прадстаўнікоў нацыянальна-культурнай супольнасці. Уласныя імёны з'яўляюцца адным са спосабаў пабудовы прасторава-часовага кантынууму мастацкага тэксту, а дакладней – вобразна свету, створанага аўтарам. Пры гэтым імёны не толькі і не проста ствараюць «ілюзію» рэальнасці, але і адлюстроўваюць аўтарскае бачанне рэальнасці, яго ментальную мадэль свету, а таксама паказваюць на асаблівасці аўтарскай катэгарызацыі і канцэптуалізацыі рэчаіснасці, дапамагаючы ў раскрыцці задумы.

Далейшыя даследаванні ў гэтым кірунку дадуць магчымасць апісання і прадстаўлення ў сістэматызаваным і інтэграваным выглядзе міжкультурных ведаў, якія змяшчаюцца ва ўласных імёнах як асаблівых знаках, што ўтрымліваюць у сабе велізарны аб'ём самай разнастайнай інфармацыі і функцыянуюць у якасці сістэмы, у той жа час аб'ядноўваючы сабой многія іншыя сістэмы. Атрыманыя звесткі могуць быць выкарыстаныя ў дапаможніках і на практычных занятках па культуралогіі, літаратуразнаўству і перакладзе.

Літаратура

1. Бахтин, М.М. Вопросы литературы и эстетики / М.М. Бахтин. – М.: Художественная литература, 1975. – 504 с.
2. Виноградов, В.В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика / В.В. Виноградов. – М.: АПН СССР, 1963. – 253 с.
3. Фонякова, О.И. Имя собственное в художественном тексте: учеб. пособие / О.И. Фонякова. – Л.: ЛГУ, 1990. – 103 с.

4. McCullers, C. The Ballad of the Sad Café / C. McCullers. – London: Penguin Books Ltd, 1963. – 158 p.
5. Tolkien, J.R.R. The Hobbit / J.R.R. Tolkien. – London: HarperCollinsPublishers, 1999. – 310 p.

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ